

УДК 94(37)
К 55

Андрій КОВАЛЬ

ПЕРШИЙ ТРІУМВІРАТ: ПРОЦЕС УТВОРЕННЯ ТА ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджується процес утворення першого тріумвірату і законодавча діяльність Юлія Цезаря на посаді консула. Деталізовано обставини і час укладання персональних угод між учасниками тріумвірату. Відзначається, що остаточно він сформувався після вступу Цезаря на посаду консула. Розглянуто консульське законодавство Цезаря і спосіб захоплення тріумвірами верховенства в державі. Відзначено вплив діяльності тріумвірів на розвиток політичної кризи в Римській республіці.

Ключові слова: перший тріумвірат, Гней Помпей, Юлій Цезар, Марк Красс, сенат, консульство.

Постановка проблеми. Римська республіка кризової доби є прикладом інтенсивного розкладу полісних відносин і деградації первісно демократичної системи політичного й адміністративного управління. Загальноновизнаним є той факт, що саме політична діяльність таких чільних особистостей, як Помпей, Красс і Цезар, прискорила процес занепаду республіканського ладу в Римі. Тому ретельніше дослідження їхнього політичного союзу в 59 р. до Р.Х. є необхідним для конкретизації сукупності чинників, що призвели до занепаду Республіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перший тріумвірат неодноразово був предметом досліджень істориків, що породило значну кількість контрверсійних інтерпретацій цього явища. Т. Моммзен, наприклад, центральною фігурою союзу вважав Цезаря, стверджуючи, що під його проводом утворилася коаліція демократичних сил для боротьби із сенатською аристократією. На

думку автора, Цезар нібито із самого початку розглядав тріумвірат як інструмент перетворення Римської республіки на монархію [5, 198 – 201].

Центральною фігурою тріумвірату Р. Сайм уважав Помпея, а сама угода, на його думку, остаточно оформилася після перемоги Цезаря на виборах – коли відбулося примирення Помпея і Красса. Р. Сайм також зазначав, що тріумвіри, попри свої руйнівні дії, насправді не мали мети знищити Республіку, а відчували себе в рамках її конституції досить комфортно – саме римська державна система повністю відповідала цілям цих полководців і демагогів, забезпечувала засоби для їх досягнення. На думку Р. Сайма, перший тріумвірат – негативне явище, пережиток минулого, оскільки така комбінація була вигідна лише особистим інтересам тріумвірів, а не йшла на користь Римської держави [21, 35 – 38].

На некоректність самого терміна «перший тріумвірат» вказав Г. Сандерс. Він зазначив, що тріумвіратом варто називати виняткову магістратуру – *triumviri rei publicae constituendae*, яка узаконювала правління Лепіда, Октавіана та Антонія. Саме їхнє спільне правління і фігурує у джерелах як тріумвірат. Натомість, для означення угоди Помпея, Цезаря і Красса античні автори використовували такі терміни, як *societas*, *conspiratio*, *Tricaranus*. Сам же термін «перший тріумвірат» для римлян був невідомим. Характеризуючи угоду Помпея, Цезаря і Красса, Г. Сандерс відзначив, що за своєю природою це була персональна домовленість заради політичних цілей, на зразок політичних угод сучасності. Великого значення він надавав факту таємності угоди. Провівши ґрунтовний аналіз листів Цицерона, Г. Сандерс дійшов висновку, що до зустрічі тріумвірів у Луці (56 р. до Р.Х.), окрім непевних пліток, в Римі про тріумвірат практично нічого не знали. Стосовно дати укладання угоди, Г. Сандерс солідарний із думкою Е. Меєра – найімовірніше, тріумвірат був сформований незадовго до консульських виборів, які Цезар планував виграти, використовуючи військово-славу Помпея і багатства Красса [17, 55 – 58].

На думку М. Гельцера, ініціатором утворення тріумвірату був Цезар, а укладання угоди відбулося у два етапи – в грудні 60 р. до Р.Х. (тобто, вже після консульських виборів) Цезар досяг домовленості з Помпеем, а на початку 59 р. до Р.Х. – з Крассом. Він також зауважив, що Цезар мав перевагу над Помпеем, оскільки

свою кар'єру будував за традиційним зразком, набираючись хисту в політичній боротьбі, тоді як Помпеєві цієї боротьби найчастіше вдавалось уникати [10, 68 – 69].

С. Утченко доводив, що ініціатором утворення тріумвірату був Цезар. На його думку, для Цезаря це був успішний тактичний крок, далекоюсяжні результати якого він ще не міг в той момент передбачити. Тим не менше, вчений вважав, що найбільш впливовою фігурою серед тріумвірів на початковому етапі був Марк Красс, а не Помпей чи Цезар. Тріумвірат він вважає «переломним моментом в історії Риму I ст. до Р.Х.», який можна вважати початком монархії та кінцем республіки [7, 101 – 107].

Р. Сміт оцінював діяльність першого тріумвірату, а конкретніше – консульські ініціативи Цезаря, як початок його війни проти Республіки, що велася без прямого застосування військ. Центральною фігурою тріумвірату Р. Сміт вважав саме Цезаря, зазначаючи, що до 52 р. до Р.Х. інші виконували його волю, а коли Помпей здійснив спробу проявити свою незалежність, це призвело до початку громадянської війни [19, 305 – 313].

Дослідник діяльності Ціцерона та римського республіканізму Т. Мітчелл зазначав, що організація тріумвірату була цілком передбачуваним явищем, яке не мало викликати жодного подиву у римлян, оскільки подібні політичні угоди тоді були звичайним явищем. На його думку, найбільш впливовою фігурою серед тріумвірів був Помпей, який був вимушений шукати перспективних союзників після невдач, що спіткали його на політичній арені в 61 – 60 рр. до Р.Х. Т. Мітчелл дотримувався думки, що тріумвірат був заснований після обрання Цезаря консулом [16, 21 – 22].

Г. Стентон та Б. Маршалл доводили, що неправильно вважати Цезаря лідером тріумвірату. Передусім, вони вказували на відмінність становища трьох політиків напередодні укладання угоди. Цезар міг похвалитися хіба що здобуттям посади верховного понтифіка. Дослідники припускають, що без підтримки Помпея і Красса Цезар на 59 р. до Р.Х. не був здатний стати консулом. Відтак, тріумвірат Г. Стентон і Б. Маршалл трактують союзом Помпея і Красса, які розглядали Цезаря як агента для лобювання потрібних їм законів. Що ж стосується дати утворення тріумвірату, то ці дослідники вважають, що він був однозначно сформований в 60 р. до Р.Х., незадовго до консульських виборів [20, 205 – 219].

На думку Р. Біллоуза, політичний союз Помпея, Красса і Цезаря є традиційним елементом римської політики, оскільки в римській політиці впливові громадяни завжди укладали угоди з метою впровадити в життя певні закони, які вони вважали необхідними чи корисними для держави. Однак особливість тріумвірату, на відміну від інших угод, полягала в тому, що всі троє були надзвичайно впливовими лідерами, проти яких керівники сенатської партії почали застосовувати такі обструкціоністські методи, які взагалі могли паралізувати усе суспільно-політичне життя Риму, ніби увійшли в норму [8, 116].

Отже, дослідники досі не виробили однієї загальноприйнятої теорії, що пояснювала б усі наукові проблеми, пов'язані із першим тріумвіратом. Зокрема, існують розбіжності стосовно більш-менш точної дати укладання політичної угоди та визначення її ключового учасника; неоднотайні дослідники й у характеристиках тієї ролі, яку відігравав тріумвірат у період занепаду Республіки.

Метою дослідження є спроба уточнити хронологію утворення першого тріумвірату і визначити приблизний час укладання персональних угод між його учасниками; охарактеризувати перший етап діяльності тріумвірату.

Перший тріумвірат, що оформився наприкінці 60-х рр. до Р.Х., був політичним союзом Гнея Помпея Великого, Марка Ліцинія Красса і Гая Юлія Цезаря. Як зазначають дослідники, його не варто розглядати як надзвичайну магістратуру, на кшталт Другого тріумвірату [17, 55 – 56; 20, 205], а цим терміном варто послуговуватися винятково для зручності. За своєю суттю перший тріумвірат був неофіційним політичним союзом, учасники якого прагнули забезпечити передовсім власні інтереси завдяки спільній взаємодії [14, 113; 20, 205].

Розбіжності у датуванні оформлення тріумвірату зумовлені насамперед різною інформацією про це явище, яку до нас донесли джерела. Більшість із них повідомляють, що союз трьох діячів склався у проміжку між подачею Цезарем своєї кандидатури і власне виборів. Наприклад, інформацію про це ми знаходимо у Лівія (Liv. Per. 103), Аппіана (App. BC. 2.9), Плутарха (Plut. Crass. 14, Pomp. 47, Caes.13), Діона Кассія (Dio. 37. 54.3). Натомість Веллей Патеркул повідомляє, що угода була укладена вже після вступу Цезаря на посаду (Vell. 2. 44.1).

Однак інших джерельних даних достатньо, щоб точніше відновити хід подій. Так, Светоній вказує, що сенат подбав, щоб консулам 59 р. до Р.Х. призначили найменш значущі провінції – опіка над лісами і пасовищами (Suet. Iul. 19.2). Ця процедура проходила відповідно до закону Гая Гракха, прийнятого в 123 р. до Р.Х. – *lex Sempronia de provinciis consularibus*, за яким провінції, куди консули мали відправитися після завершення терміну служби, призначалися ще до виборів [6, 183 – 184]. Таке рішення сенату було продиктоване прагненням нашкодити Цезареві, оскільки вже тоді не було сумнівів, що він переможе на виборах. Тож, імовірно, в Римі вже було відомо про те, що за ним стоятимуть сильні фігури [8, 69 – 70; 20, 211 – 212].

Помпей перед тим учергове зазнав політичної невдачі – союзні йому консул Афраній і народний трибун Флавій провалили висунення важливого для нього аграрного законопроекту [2, 177 – 178]. За свідченням Цицерона, це відбулося в першій половині березня (Cic. Att. 1. 19.4). Цицерон також дає підстави вважати, що репутація Афранія була настільки низькою, що годі було сподіватися від нього якихось успішних політичних здобутків. Відтак, Помпей був вимушений знову шукати зручного кандидата для лобювання своїх інтересів.

Цим кандидатом і став Цезар, який щойно повернувся після своєї пропретури в Іспанії (Plut. Caes. 13). За даними джерел, щоб висуватися у консули, Цезар був змушений відмовитися від святкування свого тріумфу (Plut. Caes. 13; Cat. Min. 31; App. BC. 2.8). Діон Кассій додає, що зробив він це з легкістю, оскільки був переконаний, що йому трапиться можливість зробити ще багато великих справ, за які він святкуватиме тріумфи, – та тільки за умови, що йому вдасться стати консулом (Dio. 37. 54.2). Історик додає, що Цезареві на це вказували знамення, однак ми більше схильні вважати, що йому були надані серйозні гарантії на консульство.

Відтак ми припускаємо, що саме угода Помпея із Цезарем змусила останнього висунути свою кандидатуру в консули. Оскільки нам відомо, що Цезар зробив це практично перед самими виборами (App. BC. 2.8) [18, 533 – 534], то впливає, що перший тріумвірат почав складатися в липні 60 р. до Р.Х.

Виникає справедливе запитання, чому ж Помпей довіряв Цезареві, який в 60-х рр. підтримував усі ініціативи Красса, спрямовані проти нього самого [1, 11 – 12]. Мабуть, річ у тому, що Цезар вмів використовувати амбіції обох, щоб здобути вигоди й для себе. Він активно підтримував закон Манілія, за яким Помпея призначили на Мітрідатову війну, а також ініціативи Метелла Непота, який готував підґрунтя для його повернення. В останньому випадку Цезар ледь не позбувся посади претора (Suet. Iul. 16. 1; Plut. Cat. Min. 27). Отже, Цезар постійно показував, що може бути корисним для Помпея – хоча до консульства в жодній зі спроб його підтримати так і не досяг успіху.

З періоду претури Цезаря нам відомо ще про одну його акцію, яка додатково розкриває діяльність самого Помпея. Так, одразу ж після вступу на посаду, Цезар здійснив спробу передати Помпееві будівництво храму Юпітера на Капітолії, яким займався Квінт Лутацій Катул (Suet. Iul. 15; Dio. 37. 44.1 – 2). Вочевидь, Помпей уже тоді шукав можливості здійснити монументальне будівництво, яке він задумав іще в Мітілені, коли наказав скопіювати креслення тамтешнього театру (Plut. Pomp. 42).

У джерелах також йдеться про примирення Красса і Помпея, яке здійснив Цезар задля ефективної політичної співпраці (Plut. Pomp. 47; Caes. 13; Crass. 14; Suet. Iul. 19.2; App. BC. 2.9; Dio. 37. 55.1). Б. Маршалл висловлював думку, що роль Цезаря у їх «примиренні» значно переоцінена джерелами. Він зазначив, що і Помпей, і Красс були достатньо зрілими, щоб владнати всі розбіжності між ними, оскільки вмів розмежовувати політичні інтереси й особисті стосунки. Так, автор посилається на їхні нібито складні відносини в 71 р. до Р.Х., які, на його думку, не стали на заваді їхньому спільному консульству, а представлена в джерелах ворожнеча між ними радше є вигадкою з пропаганди Цицерона [15, 9 – 101; 20, 211 – 212]. Однак конфлікт між ними найімовірніше виник під час консульства в 70 р. до Р.Х., а не до цього; до того ж, як припустила О.В. Любімова, інформація про їхню ворожнечу трапляється у надто великій кількості джерел [4, 156 – 157]. Також, на нашу думку, існують переконливі докази, що протягом другої половини 60-х рр. до Р.Х. діяльність Марка Красса багато у чому була спрямована проти Гнея Помпея [1, 11 – 15].

То ж коли ж відбулося їхнє «возз'єднання»? У грудні 60 р. до Р.Х. Цицерон отримав інформацію, що Цезар прагне досягти зближення Помпея і Красса (Сіс. Атт. 2. 3.3). З цього випливає, що навіть до початку консульства вони підтримували Цезаря нарізно. Цю інформацію підтверджує й Діон Кассій – за його словами, той на виборах користувався послугами обох, коли вони були ворожі і діяли одне проти одного (Діо. 37. 54.3 – 4). Але вже коли Цезар приступив до законотворчої діяльності і розпочалися дебати навколо його першого законопроекту, то в кінці січня 59 р. до Р.Х. [22, 257 – 267] Красс і Помпей солідарно виступили на його підтримку. Так, коли сенат заблокував той законопроект, Цезар привів їх обох на форум й запитав, чи підтримають вони його закони і чи будуть боронити від тих, хто замислить протидіяти їм із мечем в руці. І Помпей, і Красс на запитання Цезаря відповіли ствердно, а Помпей також додав, що захищатиме його закони із мечем і щитом (Plut. Pomp. 47; Caes. 14; App. BC. 2. 10; Dio. 38. 5.3 – 4).

Таким чином, вже у січні 59 р. до Р.Х. Цезареві вдалося примирити Помпея і Красса. На нашу думку, це знадобилося тоді, коли стало зрозуміло, що сенат ставатиме на заваді прийняттю його законопроектів. Для протидії опозиції Цезар мусив мобілізувати всі доступні йому ресурси, до яких належали і ветерани Помпея. Цілком імовірно, що Цезар зміг переконати Красса в тому, що без підтримки Помпея вигідний для нього закон про права публіканів [8, 110] не зможе набрати достатню кількість голосів.

Отже, вже на перших засіданнях сенату Цезар представив аграрний законопроект, яким передбачалося здійснити розподіл земель на користь ветеранів Помпея і міських бідняків. Землі мали бути виділені із державного фонду (*ager publicus*) й закупуватися у всіх охочих їх продати за кошти, якими Помпей наповнив казну в ході Мітридатової війни, а також за рахунок податків зі створених ним провінцій на Сході. Здійснювати закупівлю і розподіл земель мала спеціальна аграрна комісія із двадцяти чоловік (Діо. 38. 1.1 – 5). Законопроект був складений настільки майстерно і пропонував дійсно актуальні заходи, що після його прочитання сенатори не знаходили, чим би могли його заперечити (Діо. 38. 2.1 – 3) [13, 55 – 56].

Однак Марк Порцій Катон – непримиримий противник тріумвірів – навіть попри справедливість законопроекту, вирішив принципово не допустити його прийняття, оскільки це збільшило б вплив тріумвірів (Plut. Cat. Min. 31). Своїми промовами Катон настільки затягував засідання сенату, що голосування так і не відбулося (Aul. Gell. Noct. Att. 4. 10.8). Розгніваний цим Цезар ледь не запроторив Катона до в'язниці (Aul. Gell. Noct. Att. 4. 10.8; Suet. Iul. 20.4; Plut. Caes. 14).

Тріумвіри усвідомили, що сенат у жодному разі не дозволить їм здійснити задумане, тому вони змінили тактику, вирішивши висунути аграрний закон на розгляд народу без обговорення в сенаті. Саме тоді й проявили свою єдність Красс і Помпей, разом виступивши на підтримку Цезаря.

Зміна тактики політичної боротьби вимагала й нових методів, тож Помпей знайшов ще одне застосування своєму відданому війську. Він нарешті «повів війська на Рим», але не так, як від нього очікували в 62 р. до Р.Х. [2, 174 – 176]. Помпей привів на форум своїх ветеранів не з мечами в руках, а з правом голосу в коміціях – і цей голос вони мали віддати за вигідні для них самих закони. Помпей виступив перед людьми і детально пояснив усі пункти аграрного законопроекту, неодноразово наголосивши, що ним передовсім будуть винагороджені солдати (Dio. 38. 5.1 – 2).

Тоді проти тріумвірів виступив Марк Кальпурній Бібул – колега Цезаря по еділітету і претурі [11, 180], а тепер ще й колега по консулату, якого Катон підкупави провів на найвищу магістратуру, щоб протидіяти тріумвірам (Suet. Iul. 19.1; Plut. Cat. Min. 31). Бібул заявив, що бачив погане знамення, на основі якого оголосив святковими всі дні у році, коли могли збиратися коміції (Suet. Iul. 20. 1; Dio. 38. 6.1). Отже, Катон і його однодумці були ладні цілковито паралізувати політичне життя Республіки, аби не допустити прийняття важливого для Помпея і Цезаря закону.

Проте Цезар проігнорував цю заборону і все одно скликав коміції для голосування за законопроект. Бібул з Катonom також зібралися на форум, де дружні трибуни першого мали застосувати свій останній інструмент впливу – право вето (App. BC. 2. 11). Тріумвіри підготувалися до такого розвитку подій – люди Помпея ще з ночі зайняли форум (Dio. 38. 6.2). Вони напали на Бібула, коли той спускався на форум: на голову йому висипали корзину гною,

а у його лікторів відібрали і поламали фасції, двох трибунів було поранено. Катон двічі намагався вгамувати натовп, але його ніхто не став слухати і невдовзі винесли на руках геть. Після цього коміції затвердили аграрний законопроект Цезаря і у такий спосіб ветерани Помпея отримали свою винагороду (App. BC. 2. 11; Dio. 38. 6. 1-3; Plut. Cat. Min. 32; Pomp. 48; Caes.14; Suet. Iul. 20. 1; Liv. Per. 103).

За такою схемою були проголосовані всі потрібні триумвірам законопроекти – Цезар їх ставив на голосування, а люди Помпея затверджували на коміціях (Plut. Pomp. 48). Так само були затверджені розпорядження Помпея на сході (Dio. 38. 7.5; App. BC. 2. 13), списано третину відкупної суми для публіканів (Suet. Iul. 20. 3; App. BC. 2. 13), здійснено розподіл землі в Кампанії (Suet. Iul. 20. 3; App. BC. 2. 10; Dio. 38. 7.3; Vell. 2. 44.4). Нарешті, Цезареві призначили нову провінцію – обидві Галлії та Іллірію на п'ять років, із великим військом й перспективою ведення війни (Plut. Pomp. 48; Caes. 14; Suet. Iul. 22. 1; App. BC. 2. 13; Dio. 38. 8.5; Vell. 2. 44.5). Помпей і Красс же увійшли до складу аграрної комісії, що займалася розподілом земель [8, 117].

Свою політичну угоду Помпей і Цезар скріпили династичними шлюбами, що було тогочасною нормою як загалом [3, 22 – 37; 9, 453 – 454], так і для самого Помпея зокрема [12, 49]. Цезар видав за нього свою дочку Юлію – попри те, що вона була вдвічі молодша й уже заручилася із Квінтом Сервілієм Цепіоном (Plut. Pomp. 47; Caes. 5, 14; Cat. Min. 31; Suet. Iul. 21.1; Dio. 38. 9.1; App. BC. 2. 14; Vell. 2. 44.3) [8, 119].

Для того, щоб гарантувати в майбутньому дотримання проведених насильницьким шляхом реформ, Цезар провів іще один закон, яким зобов'язав сенаторів поклястися під загрозою смертної кари про довічне дотримання його нововведень (Plut. Cat. Min. 32; App. BC. 2. 12). Катон спершу хотів принципово не давати клятви і понести покарання, однак Цицерон вмовив його поступитися, щоб у майбутньому продовжити боротьбу – «якщо Рим не потрібен Катонові, то Катон потрібен Риму» (Plut. Cat. Min. 32).

Бібул же після тих січневих коміцій зачинився у своєму домі і не виходив до самого кінця консульства (Plut. Pomp. 48; Suet. Iul.20. 1; Dio. 38. 6.4 – 5; Vell. 2. 44.5). Через це 59 рік до Р.Х. дехто в Римі влучно називав не «консульство Цезаря і Бібула», а

«консульство Юлія і Цезаря» (Suet. Iul. 20. 2; Dio. 38. 8.2). Через самоусунення колеги і вкрай нечисельні засідання сенату, Цезар в 59 р. до Р.Х. міг вважатися одноосібним правителем Римської республіки.

Висновки. Отже, оформлення політичної угоди Помпея, Цезаря і Красса, відомої як перший тріумвірат, відбувалося поетапно. Аналіз джерел дає підставу припустити, що Юлій Цезар практично до останнього не збирався висувати свою кандидатуру в консули на 59 р. до Р.Х., оскільки для цього йому було необхідно увійти до міста. Перетин же межі померія означав би автоматичне складання Цезарем пропреторського імперія, що позбавило б його права на тріумф. Лише напередодні виборів у липні 60 р. до Р.Х. Цезар дістав гарантії з боку Помпея і Красса на отримання консульства, через що і висунув свою кандидатуру. Проте останні при цьому діяли нарізно. І лише після вступу на посаду в січні 59 р. до Р.Х. Цезар зумів примирити Помпея і Красса, переконавши їх у необхідності співпраці заради прийняття взаємовигідних законів.

Перший етап діяльності тріумвірату охоплює власне консульство Юлія Цезаря в 59 р. до Р.Х. Його діяльність була спрямована головню на забезпечення особистих потреб тріумвірів – затвердження східних розпоряджень Помпея і нагородження його ветеранів, перерозподіл земель Кампанії, вибір вигідної провінції для Цезаря та ін. При цьому, в 59 р. до Р.Х. фактично відбулася узурпація влади: римський сенат було відсторонено від участі в законодавчому процесі; завдяки участі ветеранів Помпея коміції перетворилися на слухняне знаряддя тріумвірів; чи не найважливіше – було порушено на практиці принцип колегіальності вищої влади в Римі, коли колегу Цезаря по консулату насильним шляхом відсторонили від виконання обов'язків. Попри це, сконцентрувавши в своїх руках таку владу, тріумвіри не потребували і не проводили докорінної перебудови політичної системи Республіки. Навпаки – тогочасне становище цілком відповідало їхнім потребам і давало змогу реалізувати свої амбіції. Натомість, своїми діями під час виборів і голосувань у коміціях тріумвіри створили нові прецеденти порушень у виборчому і законодавчому процесах, що негативно вплинуло на подальший перебіг політичної кризи Римської республіки.

Перспективним напрямом подальших розвідок цієї теми є другий етап діяльності тріумвірату в середині 50-х рр. до Р.Х., пов'язаний із черговим загостренням кризи політико-адміністративної системи Республіки.

Література

1. Коваль А.П. Діяльність антипомпеянської опозиції в Римі з 66 по 63 рр. до Р.Х. / А.П. Коваль // Український історичний збірник. – 2015. – Вип. 15. – С. 6 – 16.
2. Коваль А.П. Політична боротьба Гнея Помпея Великого за затвердження його розпоряджень на Сході в 62 – 60 рр. до Р.Х. / А.П. Коваль // Етнічна історія народів Європи. – 2015. – Вип. 46. – С. 174 – 180.
3. Любимова О.В. Брачные союзы как инструмент политики в эпоху поздней Римской республики: семья триумвира Красса / О.В. Любимова // Известия Уральского федерального университета. Серия 2. Гуманитарные науки. – 2013. – № 3. – С. 22 – 37.
4. Любимова О.В. Конфликт Красса и Помпея в 70 г. до н. э.: его зарождение и причины / О.В. Любимова // Studia Historica. – 2013. – Вып. 13. – С. 136 – 157.
5. Моммзен, Т. История Рима : в 4 т. / Теодор Моммзен. – Ростов н/Д. : Феникс, 1997. – Т. 2 (кн. III продолжение, кн. VI). – 640 с. – Т. 3 (кн. IV продолжение, кн. V). – 640 с.
6. Тираспольский Г.И. Римские законы (предъюстинианская эпоха) : словарь-справочник / Г.И. Тираспольский. – М. : Наука, 2010. – 312 с.
7. Утченко С.Л. Древний Рим. События. Люди. Идеи / С.Л. Утченко. – М. : Наука, 1969. – 322 с.
8. Billows R.A. Julius Caesar: The Colossus of Rome / Richard A. Billows. – London & New York : Routledge, 2009. – 312 p.
9. Brunt P.A. The Fall of the Roman Republic and Related Essays / P.A. Brunt. – Oxford : Clarendon Press ; New York : Oxford University Press, 1988. – 545 p.
10. Gelzer M. Caesar: Politician and Statesman / M. Gelzer. – Oxford : Blackwell, 1968. – 359 p.
11. Gray-Fow M.J.G. The Mental Breakdown of a Roman Senator: M. Calpurnius Bibulus / Michael J.G. Gray-Fow // G&R. – 1990. – Vol. 37, No. 2. – P. 179 – 190.
12. Haley Shelley P. The Five Wives of Pompey the Great / Shelley P. Haley // G&R. – 1985. – Vol. 32, No. 1. – P. 49 – 59.
13. Kamm A. Julius Caesar. A Life / Antony Kamm. – London : Routledge, 2006. – 192 p.

14. Marin P. *Blood in the Forum: The Struggle for the Roman Republic* / Pamela Marin. – London and New York : Continuum, 2009. – 198 p.
15. Marshall B.A. *Crassus: a Political Biography* / B.A. Marshall. – Amsterdam : Adolf M. Hakkert Publisher, 1976. – 190 p.
16. Mitchell T.N. *Cicero, Pompey, and the Rise of the First Triumvirate* / Thomas N. Mitchell // *Traditio*. – 1973. – Vol. 29. – P. 1 – 26
17. Sanders H.A. *The So-Called First Triumvirate* / Henry A. Sanders // *MAAR*. – 1932. – Vol. 10. – P. 55 – 68.
18. Shmitz L., Wilkins A.S. *Consuls* / L. Shmitz, A.S. Wilkins // *Smith W. A Dictionary of Greek and Roman Antiquities* / William Smith. – London : John Murray, 1890. – P. 533 – 534.
19. Smith R.E. *The Significance of Caesar's Consulship in 59 B.C.* / R.E. Smith // *Phoenix*. – 1964. – Vol. 18. No. 4. – P. 303 – 313.
20. Stanton G.R., Marshall B.A. *The Coalition between Pompeius and Crassus in 60 – 59 B.C.* / G.R. Stanton, B.A. Marshall // *ZAG*. – 1975. – Bd. 24, H. 2. – P. 205 – 219.
21. Syme R. *Roman Revolution* / Ronald Syme. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 598 p.
22. Taylor L.R. *On the Chronology of Caesar's First Consulship* / Lily Ross Taylor // *AJPh*. – 1951. – Vol. 72, No. 3. – P. 254 – 268.

References

1. Koval A.P. *Diiialnist antypompeianskoi opozytsii v Rymi z 66 po 63 rr. do R.Kh.* / A.P. Koval // *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk*. – 2015. – Vyp. 15. – S. 6 – 16.
2. Koval A.P. *Politychna borotba Hneia Pompeia Velykoho za zatverdzhennia yoho rozporiadzhen na Skhodi v 62 – 60 rr. do R.Kh.* / A.P. Koval // *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*. – 2015. – Vyp. 46. – S. 174 – 180.
3. Liubimova O.V. *Brachnyie soiuzy kak instrument politiki v epokhu pozdnei Rimskoi respubliki: semia triumvira Krassa* / O.V. Liubimova // *Izvestia Uralskogo federalnogo universiteta. Seria 2. Gumanitarnyie nauki*. – 2013. – № 3. – S. 22 – 37.
4. Liubimova O.V. *Konflikt Krassa i Pompeia v 70 g. do n. e.: ego zarozhdenie i prichiny* / O.V. Liubimova // *Studia Historica*. – 2013. – Vyp. 13. – S. 136 – 157.
5. Mommzen T. *Istoria Rima : v 4 t.* / T. Mommzen. – Rostov n/D. : Feniks, 1997. – T. 3 (kn. IV prodolzhenie, kn. V). – 640 s.
6. Tiraspol'skii G.I. *Rimskie zakony (prediustinianskaia epokha) : slovar-spravochnik* / G.I. Tiraspol'skii. – M. : Nauka, 2010. – 312 s.
7. Utchenko S.L. *Drevnii Rim. Sobytia. Liudi. Idei* / S.L. Utchenko. – M. : Nauka, 1969. – 322 s.

8. Billows R.A. *Julius Caesar: The Colossus of Rome* / Richard A. Billows. – London & New York : Routledge, 2009. – 312 p.
9. Brunt P.A. *The Fall of the Roman Republic and Related Essays* / P.A. Brunt. – Oxford : Clarendon Press ; New York : Oxford University Press, 1988. – 545 p.
10. Gelzer M. *Caesar: Politician and Statesman* / M. Gelzer. – Oxford : Blackwell, 1968. – 359 p.
11. Gray-Fow M.J.G. *The Mental Breakdown of a Roman Senator: M. Calpurnius Bibulus* / Michael J.G. Gray-Fow // G&R. – 1990. – Vol. 37, No. 2. – P. 179 – 190.
12. Haley Shelley P. *The Five Wives of Pompey the Great* / Shelley P. Haley // G&R. – 1985. – Vol. 32, No. 1. – P. 49 – 59.
13. Kamm A. *Julius Caesar. A Life* / Antony Kamm. – London : Routledge, 2006. – 192 p.
14. Marin P. *Blood in the Forum: The Struggle for the Roman Republic* / Pamela Marin. – London and New York : Continuum, 2009. – 198 p.
15. Marshall B.A. *Crassus: a Political Biography* / B.A. Marshall. – Amsterdam : Adolf M. Hakkert Publisher, 1976. – 190 p.
16. Mitchell T.N. *Cicero, Pompey, and the Rise of the First Triumvirate* / Thomas N. Mitchell // Traditio. – 1973. – Vol. 29. – P. 1 – 26.
17. Sanders H.A. *The So-Called First Triumvirate* / Henry A. Sanders // MAAR. – 1932. – Vol. 10. – P. 55 – 68.
18. Shmitz L., Wilkins A.S. *Consuls* / L. Shmitz, A.S. Wilkins // Smith W. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities* / William Smith. – London : John Murray, 1890. – P. 533 – 534.
19. Smith R.E. *The Significance of Caesar's Consulship in 59 B.C.* / R.E. Smith // Phoenix. – 1964. – Vol. 18, No. 4. – P. 303 – 313.
20. Stanton G.R., Marshall B.A. *The Coalition between Pompeius and Crassus in 60 – 59 B.C.* / G.R. Stanton, B.A. Marshall // ZAG. – 1975. – Bd. 24, H. 2. – P. 205 – 219.
21. Syme R. *Roman Revolution* / Ronald Syme. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 598 p.
22. Taylor L.R. *On the Chronology of Caesar's First Consulship* / Lily Ross Taylor // AJPh. – 1951. – Vol. 72, No. 3. – P. 254 – 268.

Коваль Андрей. Первый триумvirат: процесс образования и начальный этап деятельности. В статье исследуются процесс формирования первого триумvirата и законодательная деятельность Юлия Цезаря в должности консула. Детализированы обстоятельства и время заключения соглашений между участниками триумvirата. Указано, что его формирование завершилось

после вступления Цезаря в должность консула. Проанализированы консульское законодательство Цезаря и способ захвата триумвирами главенства в государстве. Отмечено влияние деятельности триумвиров на развитие политического кризиса в Римской республике.

Ключевые слова: первый триумvirат, Гней Помпей, Юлий Цезарь, Марк Красс, сенат, консульство.

Koval Andrii. The First Triumvirate: formation and the first stage of its activity. The article deals with the process of the formation of the first triumvirate and Caesar's legislation during his consulship. The circumstances and the date of concluding the agreement between triumvirs are detailed. It is stated that the final formation of the triumvirate was completed after Caesar took the consul office. His legislation and triumvirs' methods of capturing the dominance in the state are analyzed. The impact of the triumvirate on the crisis of the Roman republic is revised.

Key words: the first triumvirate, Gnaeus Pompeius, Julius Caesar, Marcus Crassus, senate, consulship.